

9.

PRIPADNICI SPLITSKOG KULTURNOG KRUGA KAO PREVODITELJI I POSREDNICI KULTURNIH TRANSFERA (1918. – 1945.)

Sanja Roić

UDK: 316.74(497.5 Split)“1918/1945“

Izvorni znanstveni članak

Sažetak: Premda svoje književne radove i prijevode nisu uvijek objavljivali u publikacijama koje su izlazile u Splitu, pripadnicima splitskog kulturnog kruga u razdoblju od 1918. do 1945. mogu se smatrati sljedeći autori: Frano Alfirević, Milan Begović, Niko Bartulović, Ante Cettineo, Vladimir Čerina, Vinko Lozovina, Stjepko Ilijić, Petar Kuničić, Josip Sibe Miličić, Vladimir Nazor, Antun Nizeteo, Bogdan Radica, Jakša Ravlić, Vladimir Rimondo, Kerubin Šegvić, Tin Ujević, Verka Škurla Ilijić i drugi autori i posrednici. Svi su oni bili poznavatelji stranih kultura i prevodili s različitih jezika, vrlo često s talijanskog, što ih je činilo aktivnim sudionicima u tadašnjim kulturnim transferima. Kulturni transferi, u kojima su posredovali pripadnici splitskog kulturnog kruga u vremenu između dva svjetska rata, pridonijeli su konstrukciji specifične kulturne klime u gradu i u zemlji, a istodobno oblikovali i osobne stvaralačke autorske poetike, u koje je splitska povijest i geografija utisnula svoj prepoznatljivi žig. U radu je istražen odnos Splitskana rođenjem ili boravkom (među potonjima je i Vladan Desnica) prema talijanskoj i drugim kulturama. Vrednovani su odabiri, modaliteti i rezultati njihove djelatnosti, recepcija prijevoda i njihov utjecaj u splitskom i širem, ne samo hrvatskom kulturnom krugu u navedenom razdoblju.

Ključne riječi: kulturni transferi, prevođenje, splitski kulturni krug između dva svjetska rata

---

Split je zazirao od svakoga. Splitsani su smatrali svakoga, tko je ulazio u grad extra muros, strancem i tuđinom, dok su međusobno gledali jedni na druge sa sumnjičavošću. Kaštelani su im bili neka mongolska mješavina Hrvata, Trogirani lažni i nepouzdati; otočani, posebno Bračani, računđizije i škrti lihvari; sva Zagora smrdjela je po ‘morlakiji’ ili vlaštvu; znali su nešto malo za Šibenik i vidjeli su ga, dok su im Hvar, Korčula i Dubrovnik bili suviše gospodski i izvještačeni za njihove pojmove.¹

---

¹ Bogdan RADICA, *Živjeti nedoživjeti*, knj. 1: *Uspomene hrvatskog intelektualca kroz moralnu i ideološku krizu Zapada*, München – Barcelona 1982., 27.

Ove je riječi izrekao Splićanin, agiln posrednik kulturnih transfera u razdoblju koje proučavam, ne djeluju ohrabrujuće! No, splitski kulturni krug nije specifičan samo po ovoj duhovitoj karakterizaciji „iznutra“: povijesne prilike su dodatno zaoštrile njegove posebnosti.

Poznato je da transfer određuju, pored dviju krajnjih točaka, i prostor i vrijeme te je činjenica da, u većini slučajeva, svakovrsne granice ne ometaju transfere.²

Poznato je da je prevođenje autonoman kulturni čin i da u većini slučajeva pojedinac, poznavatelj neke strane kulture i jezika, osjeti poriv, gotovo imperativ, da pjesnički, prozni ili znanstveni tekst učini dostupnim na domaćem jeziku i omogući mu život unutar domaće kulture. Najčešće je to sâm prevoditelj, urednik knjige ili časopisa, ili pak grupa intelektualaca i istomišljenika. U novije vrijeme prevođenje knjige može biti opasno po život: 1991. ubijen je japanski prevoditelj Rushdijevih *Satanskih stihova* Hitoshi Igarashi, a ranjen nožem Talijan Ettore Capriolo, dok je na turskog prevoditelja nešto kasnije pokušán atentat. Premda je razdoblje o kojem govorimo bilo vrlo kompleksno, kao što je poznato, Niko Bartulović i Kerubin Šegvić životom su platili svoje ideološke, a nikako prevoditeljske izbore.

Načini na koje su potencijalni prevoditelji, koji su svojim rođenjem, obrazovanjem ili djelovanjem bili vezani za grad Split, birali tekstove za prevođenje i prijenos u lokalnu, domaću kulturu bili su vrlo različiti u razdoblju o kojem je riječ. Oni su znatnim dijelom ovisili o povijesnim odnosno političkim koordinatama: vremenske su granice završeci dva svjetska rata, Prvog i Drugog. Za Split to najprije znači prestanak pripadnosti Austro-Ugarskoj Monarhiji, zatim ulazak u društveno-političku formaciju Kraljevine SHS (kasnije Kraljevine Jugoslavije), pa talijanska okupacija, zatim oslobođenje 26. listopada 1944. i, naposljetku, 14. travnja 1945. – utemeljenje Narodne vlade Federalne Hrvatske. Burno i krvavo povijesno razdoblje simbolično se završilo dolaskom na najvišu funkciju višejezičnog i multikulturnog intelektualca: uz hrvatski govorio je, pisao i prevodio s talijanskog i njemačkog jezika i odlično poznao strane kulture. Bio je to Vladimir Nazor.

Što su prijevodi iz stranih književnosti i kultura donijeli kulturi grada Splita u razdoblju između dva svjetska rata, vremenu talijanske okupacije, odnosno antifašističke borbe? Koje su strane kulture percipirane kao modeli moderniteta, pripadnosti europskoj kulturi i tradiciji? Jesu li neke kulture percipirane kao „neprijateljske“? Je li kulturni transfer bio u funkciji gubljenja ili jačanja nacionalnoga kulturnog identiteta?

Ovaj rad može tek skicirati odgovor na neka od ovih pitanja, zato što bi se iscrpan odgovor mogao temeljiti na istraživanju velikog korpusa prikazivanja Drugoga, ostvarenih ili neostvarenih dijaloga, prijevoda objavljenih u časopisima i knjigama ili predstavljenih na pozornici, u radijskom eteru pa i na filmskom platnu iz toga vremena, čiji su protagonisti bili jednako autori, prevoditelji i urednici koji su ih odabirali i posredovali kulturnoj javnosti. Da bi se istražila njihova šira recepcija i utjecaj, potrebno bi bilo istraživanje interferenci

² Josip UŽAREVIĆ, „U potrazi za književnim transferom“, *Transfer. Zbornik radova o transferima u kulturi* (ur. Jasmina Vojvodić), Zagreb 2012., 55–63.

prevedenih djela u domaćoj književnoj, znanstvenoj i stručnoj produkciji toga vremena, kao i pregled cjelokupnog splitskog tiska, što ovom prigodom neće biti moguće učiniti.

Splitski posrednici kulturnih transfera bili su odvjetnici, profesori, svećenici, knjižari, bibliotekari, novinari, publicisti, pjesnici, prozni i dramski pisci, slikari, glumci, redatelji, fotografi... Između dva rata grad je korespondirao između više kulturnih polova: Beograd, Zagreb, ali i Trst,³ Firenca i osobito Rim, gdje su splitski Talijani, ali i Hrvati, na talijanskom jeziku objavljivali različite publikacije.

Mjesec studeni 1918.: novinar Oskar Tartaglia odrobijao je pet godina boreći se protiv „crno-žutog orla“. Preokret u životu grada, koji je u to vrijeme brojao oko 25 000 stanovnika, donosi oduševljenje i golemu radost mase na rivi i na ulicama, dok s druge strane mornari i časnici sa savezničkih brodova u luci donose korupciju i nemoral, čije su žrtve najčešće školarci i lijepe djevojke. Deset godina kasnije Tartaglia piše: „Jugoslavija danas nije ono i onakova, kako smo htjeli, kako smo ju zamišljali i za kakvu smo se borili.“⁴ Uvijek skeptičan Tin Ujević svjedoči: „Mladež šeta na Rivi pod palmama, u luci tovari, škovacini rade, veslaju ‘Gusarevi’ čamci, turizam je nerazvijen, ‘Hajduk’ zimi ne igra, kulturno zatišje...“⁵

U gradu sa znatnim brojem nepismenih stanovnika (u kotaru ih je bilo i do 40%),⁶ u zemlji u kojoj tri četvrtine Hrvata nisu imali vlastitog kreveta,⁷ otvorena je 20. siječnja 1919. gradska knjižnica i čitaonica, a godinu ranije pokrenut list *Novo doba* (1918. – 1941.), tiskan u 7 000 primjeraka (ukinut će ga talijanske vlasti 21. travnja 1941.). Uz gimnaziju i kazalište, važna mjesta u gradu su knjižare pa tako knjižara Morpurgo nudi strane knjige, ali ostaje uvijek „i hrvatska i liberalna“,⁸ mjesto okupljanja splitskih pisaca, intelektualaca i gimnazijalaca. Časopis *Jadranska straža* od 1922. čvrsto i sustavno opire se svakoj, ponajprije talijanskoj dominaciji. U listu i književnim priložima nema prijevoda s talijanskog, premda se lirika i proza prevode sa španjolskog, katalonskog, engleskog, francuskog, portugalskog,

³ Što je prosječnom Splićaninu značio Trst, odlično ilustrira proza Marka Uvodića (Split, 1877. – Split 1940.). Usp. Marko UVODIĆ, „Jedino putovanje“, *Libar odabranih proza* (ur. Zdravko Mužinić), Šibenik 1973., 99–102. Šjor Jozo je imao životnu želju vidjeti „Trešt“, ali mu se ona nije ispunila. Uvodićev humorizam proizvodi komične efekte na tragu osjećaja suprotnog, smijeh dolazi kroz suze. U prozi „Nima Splitsa do Splitsa“ (*Isto*, 205–210) prikaz Drugog (dalekih Filipina) groteskan je u odnosu na ljepote domaćeg Splitsa. Prva Uvodićeva knjiga bila je *Spli'ska govorenja* (Split, 1919.). S druge strane, Nazor piše kako je kao dječak, zahvaljujući stricu Josipu, koji je na Brač dolazio iz Trsta, otkrio talijanske pjesnike i odužio im se prepjevima njihove poezije: „Mnogo im i ja dugujem; a svoj dug priznajem i plaćam ga – kako znam i mogu – ovim prijevodima ili prepjevima.“ Usp. Vladimir NAZOR, *Sabrana djela*, sv. 3: *Prepjevi* (ur. Vida Flaker), Zagreb 1977., 199–206.

⁴ Oskar TARTAGLIA, *Veleizdajnik (Moje uspomene iz borbe protiv crno-žutog orla)*, Zagreb – Split 1928., 137. I nastavlja: „Hvala narodnim trgovcima i farizejima, ona je danas sjena one Jugoslavije, kakvu smo si mi zamišljali. (...) Kad omladina jugoslavenska uzme korbač u ruke i rastjera te trgovce i farizeje, onda će Jugoslavija biti ono i onakova, kakvu smo ju mi htjeli: čista, jaka i moćna.“

⁵ Mirko ŽEŽELJ, *Veliki Tin*, Zagreb 1976., 283.

⁶ Za sliku međuratnog Splitsa usp. Alekdandar JAKIĆ, „O nekim značajkama razvoja Splitsa u međuratnom razdoblju“, *Vladan Desnica i Split 1920. – 1945. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Desničini susreti 2015.* (ur. Drago Roksančić i Ivana Cvijović Javorina), Zagreb 2015., 13–26.

⁷ Rudolf BIČANIĆ, *Kako živi narod*, sv. 1: *Život u pasivnim krajevima*, Zagreb 1935., 94.

⁸ B. RADICA, *Živjeti nedoživjeti*, knj. 1, 37. Utemeljitelj knjižare bio je Vito Morpurgo (Split, 1838. – Split, 1911.), a njegova je knjižara prva u Splitu davala knjige na posudbu i tiskala ih. Tako je upravo Knjižara Morpurgo 1920. tiskala knjižicu Grge Novaka *Židovi u Splitu*, a 1923. pjesničku zbirku Ante Cettinea *Zvezdane staze*, inspiriranu talijanskim sutonjaštvom. Cettineo je bio profesor u splitskoj Realci od 1922. do 1940., a od 1941. do 1943. u Klasičnoj gimnaziji.

Szl. 1. Knjižara Morpurgo: od 1860. mjesto okupljanja splitskih pisaca, intelektualaca i gimnazijalaca

u Rimu objavljuje knjigu o Splitu i njegovom talijanstvu.¹¹ Splicićani se već 1921. uz 600. obljetnicu Danteova rođenja vraćaju talijanskim temama. Od 1919. godine profesor Kla-

njemačkog, ruskog, poljskog, pa čak i japanskog!⁹ O političkim pitanjima vezanim za Jadran Splicićani često pišu i u zagrebačkim časopisima pa tako odvjetnik Josip Smodlaka piše o „Talijansko-južnoslovenskom sporazumu“ u *Novoj Evropi*.¹⁰

Premda su još prije Prvoga svjetskog rata talijanski pjesnici Carducci, Pascoli, D'Annunzio i sutojnaci ostavili važan trag u poeziji splitskih pjesnika, a utjecaj na njih imala je i francuska kultura, koju su neki od njih izravno upoznali u Parizu, prijelomne 1918. prevladavao je, razumljivo, slavenofilski zanos, tako da panslavenstvo postaje kulturološkim modelom, a Prag grad uzor, o čemu svjedoče članci kulturne tematike u *Novom dobu*.

No, vjekovna prisutnost talijanske kulture, dvojezičnost prisutna u gradu i dalje brojna i kulturno samosvjesna talijanska zajednica pokušavaju to demantirati pa Giacomo Mar-

cocchia, umirovljeni profesor u Realci,

⁹ U ovom časopisu izrazite projugoslavenske orijentacije objavljivali su Ivo Tartaglia, Jakša Ravlić, Petar Skok, Grga Novak, Jorjo Tadić, Dinko Šimunović, Ante Cettineo, Ćiro Čičin Šain, Niko Bartulović, Gustav Šamšalović, zatim Jakša Kušan, Tin Ujević, Jure (Juraj) Kaštelan i dr., a ilustrirao je Andrija Maurović. U broju 4 iz 1935. Jakša Ravlić recenzira antologiju japanske poezije, koju su uredili L. Fiumi, K. Matsuo i Ante Cettineo. O talijanskim izdanjima piše se vrlo kritički, Labriola se čak uspoređuje s Mussolinijem. Usp. „Talijani su svi isti!“, *Jadranska straža*, 6/1928., br. 6, 182. Ravlić se kritički osvrće na predavanje prof. Enrica Damianija u Zagrebu o utjecaju talijanskog duha na slavenske pisce. Usp. „Predavanje prof. Damiani-a o utjecaju talijanskog duha na slavenske pisce“, *Jadranska straža*, 18/1940., br. 5, 219. Časopis je izdao dvije antologije koje su željele pridonijeti jadranskoj orijentaciji cijele zemlje: *More u našoj književnosti* (ur. Niko Bartulović), Split 1927. i *Jadranska antologija* (ur. Niko Bartulović), Split 1934.

¹⁰ Moto priloga preuzet je iz Schillerovog *Wilhelma Tella*: „Ni najmirniji ne može mirovati ako zao susjed neće tako“. Usp. <https://archive.org/stream/NovaEuropa.V.11920#page/n9/mode/2up>.

¹¹ *Spalato e la sua italianità*, Roma 1919. Već 1920. fašizam se surovo očituje u Trstu, ranije nego u ostalim dijelovima Italije, podmetnutim požarom u hotelu „Balkan“, zgradi u kojoj su djelovale slavenske institucije, a 1938. na glavnom tršćanskom trgu, tada Piazza grande, Benito Mussolini proglašava rasne zakone u Italiji. Kasnije će u Italiji o ovom razdoblju Splita Giulio Menini objaviti knjigu *Passione adriatica, ricordi di Dalmazia 1918–1920* (Bologna, 1925.). Luciano Morpurgo (Split, 1886. – Rim, 1971.), splitski fotograf i izdavač, objavio je knjige *Quando ero fanciullo* (Rim, 1938.) i *Caccia all'uomo. Vita sofferenza e beffe. Pagine di diario 1938–1944*, (Rim, 1946.), a Enzo Bettiza (Split, 1927.) knjige *Esilio* (Milano, 1996.) i *Il libro perduto* (Milano, 2005.). Od hrvatskih književnika valja spomenuti ambivalentne prinose Kerubina Šegvića i zanimljiv, Nazorovom nagradom nagrađen roman Ivana Katušića (Omiš, 1923. – Split, 1985.), *Dalmacijo, stara Dalmacijo (Turiddu Ivaneo)* (Split, 1979.).

sične gimnazije, rodom Starogračanin, don Ante Petravić (1874. – 1941.) prati i teorijsku produkciju domaćih autora (esej o Jakši Čedomilu, usporedba Mateše Kuhačevića sa Silvijom Pellicom), a piše i o komparatističkim temama („Dante Alighieri u našoj književnosti“, „Kranjčević, De Vigny, Carducci“).¹² Dobro je poznao Crocea i De Sanctisa i analizirao prenošenje klasične metrike u domaćim prijevodima pa se može smatrati rodonačelnikom prijevodne kritike.

Milan Begović, splitski đak, prevodi pjesnike Cardarellija, Corazzinija i Palazzeschija.¹³ U Rimu je 1921. osnovan Institut za istočnu Evropu, o čemu izvještava drugi Starogračanin, Stjepko Ilijić.¹⁴ U Splitu je 1921. umro talentirani dvadesetčetverogodišnji pjesnik Branko Stanojević, koji je poznao talijanske sutonjake Gozzana i Corazzinija i prevodio Leopardija, a pod utjecajem Pascolijeve poetike „dječarca“ (*il fanciullino*) napisao antologijsku pjesmu „Dva grada“.¹⁵ Od iste godine u Supetru na Braču živi Ivan Rendić, glasoviti kipar koji se potom formirao u Italiji i dugo živio u Trstu.

Tih je godina gimnazijalcu Bogdanu Radici iz Firence znameniti Giovanni Papini odgovorio na pismo s prikazom njegove *Storia di Cristo*.¹⁶ Iz Italije se u Split vraćaju Ujević, Donadini i Čerina. Potonji donosi vijesti o firentinskim časopisima *Leonardo* i *La Voce*, govori o Papiniju, Sofficiju i Marinettiju. Radica zatim odlazi na studij u Firencu, odakle će 1925. ponovno pisati o Papiniju i prevoditi ga za zagrebačku *Hrvatsku prosvjetu* te pisati o Corazziniju, Papinijevom suradniku Domenicu Giuliottiju, kasnije i o kritičaru Pietru Pancraziju, za *Novu Europu* prevoditi Michelangelovu poeziju, u *Obzoru* pisati o Pirandellu, a u *Hrvatskoj reviji* 1929. o Croceu i Bontempelliju.¹⁷ Jer, da bi „stekao priznanje po Splitu i po Dalmaciji, tko god se je bavio perom, morao je ipak pisati u zagrebačkim časopisima“.¹⁸

Vinko Lozovina, bečki student romanistike, gimnazijski profesor do 1919. i povjerenik za prosvjetu u Narodnom vijeću za Dalmaciju (1919. – 1925.), kasnije ravnatelj gimnazije do 1928., objavio je više prijevoda talijanskih književnih tekstova (*Iz latinskog svijeta* 1921. godine i monografiju *Machiavelli* 1927. – 1928.) te udžbenike talijanskog jezika.¹⁹

¹² Eseji uvršteni u zbirku *Četvrte studije i portreti* (Split, 1923.). U eseju o pjesnicima usporedio je i Ivu Andrića sa Silvijom Pellicom. Dopisivao se i sa spisateljicom Adom Negri i kritičarem Umberto Urbanijem iz Trsta. Usp. Zdravko MUŽINIĆ, „Neumorni književni pregalač Ante Petravić“, *Zadarska smotra*, 41/1992., br. 6, 17–23.

Vjerojatno je njegov učenik u gimnaziji bio Ton Smerdel (Silba 1904. – Zagreb, 1970.), koji je prevodio s grčkog, latinskog, novogrčkog i talijanskog te i sam bio novolatinski pjesnik.

¹³ *Savremenik*, 17/1923., br. 9, 502–504.

¹⁴ *Isto*, 521–522. Institut počinje istodobno tiskati i panslavistički časopis *L'Europa orientale* pa tako u prvom broju Arturo Cronia, osnivač prve katedre za hrvatski i srpski jezik na sveučilištu u Padovi, piše o mjestu Dantea u tadašnjoj serbokroatistici.

¹⁵ Zdravko MUŽINIĆ, „Tragični splitski poletarac Branko Stanojević (1897.–1921.)“, *Hrvatska obzorja*, 5/1997., br. 2, 386–390.

¹⁶ Knjigu je 1936. preveo na hrvatski Franjo Binički. Usp. Giovanni PAPINI, *Povijest Kristova*, Senj 1936.

¹⁷ U 250. broju *Obzora* 1926. godine bio je objavljen Croceov tekst „Svjetska književnost“, kako se navodi, napisan za tu prigodu (prev. M. Genaste).

¹⁸ B. RADICA, *Živjeti nedoživjeti*, knj. 1, 42–43. Split je u to vrijeme grad s preko 30 000 stanovnika. Radica je objavljivao članke u *Hrvatskoj prosvjeti*, *Obzoru* i *Hrvatskoj reviji*. Usp. Katalog retrospektivne bibliografije članaka Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža (<http://katalog.lzmk.hr/>).

¹⁹ Radica navodi da je Mirko Deanović bio veliki Lozovinin protivnik i da je onemogućio njegovu sveučilišnu karijeru. U zbirci *Iz latinskog svijeta* Lozovina je objavio osrednje prijevode Giovannija Verge, Matilde Serao i Edmonda De Amicisa (*Rat svetaca*, *Prodavačica cvijeća* i *Zatajena kabanica*), a najavljen je i prijevod D'Annunzijevih novela iz *Terra vergine*, do kojeg nije došlo. Monografija o Machiavelliju „i njegovoj političkoj nauci“ pisana je u publicističkom tonu te se navode i najnovije publikacije tiskane u Italiji.

Iz Firenze, gdje je osobno upoznao Papinija, Guglielma Ferrera i Salveminija, a potom iz Rima, gdje je susreo Pirandella i Crocea, u časopisima se i dalje javlja Radica: iz 1927. potječu njegovi razgovori s Croceovim protivnikom Adrianom Tilgherom i s Pirandellom, a s osnivačem futurizma²⁰ Marinettijem razgovarao je u Rimu i Ateni čak triput: 1925., 1927. i 1934. U Laganu izlaze 1939. *Colloqui con Guglielmo Ferrero*, a knjiga *Agonija Evrope*, u kojoj je sabrao te razgovore, objavljena 1940. u Beogradu, imat će odjeka u intelektualnim krugovima cijele zemlje.²¹

Od 1925. Split ima izravnu željezničku vezu sa Zagrebom, a 1927. u grad se nakon diplomatske karijere vratio Ante Tresić Pavičić, sljedbenik Carduccijevog modela neoklasicizma i znalac klasičnih književnosti. Iste godine o Foscolu u *Savremeniku* piše već spomenuti Ilijić (jedan od prevoditelja *Grobova*, uz Antuna Sassa, Lozovinu i nakon Drugog svjetskog rata Vladana Desnicu), a 1929. u istom časopisu javlja i o novim dramskim radovima Luigija Pirandella.²² Njegova kći Verka Škurla-Ilijić, rođena u hvarskom Dolu, prevodi romane s francuskog i piše pripovijetke pod utjecajem Deledde i Fogazzara.

Spomenik Grguru Ninskom postavljen 1929. na simboličnom mjestu potvrdio je splitsko slavenofilstvo pa se donekle prigodnim može smatrati tisak prijevoda s talijanskog iz pera Ante Ivačića romana Marka Casottija, odnosno Kažotića, o nesretnim trogirskim ljubavnicima pod naslovom *Miljenko i Dobrila*.²³ Iste godine Niko Bartulović u Beogradu objavljuje svoj prijevod s talijanskog Bontempellijevog romana s intrigantnom temom me-tempsihoze *Sin dveju majki*.²⁴

Jačanjem fašizma 1930-ih godina formiraju se u Italiji brojne iredentističke organizacije: „Dante Alighieri“, „Lega navale“, „Adriatico nostro“, „Coscienza adratice“, „Pro Dalmazia“. Splićani na to oštro reaguju u *Jadranskoj straži*. Ubojstvo kralja Aleksandra u Marseilleu 9. listopada 1934. potrest će stanovništvo Splita i okolice, koje je njegov lijes dočekalo i ispratilo s pijetetom, a gradska će vlast donijeti kasnije neostvarene planove o spomeniku.²⁵

Tih godina mladi pravnik Vladan Desnica piše u Splitu prve pripovijetke („Posjeta“ i „Florijanović“), o čemu svjedoči i autorova bilješka. „Prva zabilješka za Florijanovića“ datirana je 18. ožujka 1936., a na njoj je uz glavne crte pripovijesti zapisano: „Samoub. (prezime prototipa, ovom prigodom, iz razumljivih razloga izostavljam).“²⁶ U to vrijeme on posjeću-

²⁰ U *Savremeniku* (16/1921., br. 3, 182) Tin Ujević (iz Beograda) objavio je članak „Večita romantika. Uccidiamo il chiaro di luna!“, koji u naslovu sadrži originalni futuristički povik „Ubijmo mjesječev sjaj!“.

²¹ U impresumu knjige razgovora s puncem Ferrerom navedeno je da se ista knjiga priprema za izdavača Gecu Kona iz Beograda. Poznato je da predsjednik Matice hrvatske Filip Lukas nije odobrio tiskanje Radičine knjige u Zagrebu.

²² „Ugo Foscolo“, *Savremenik*, 20/1927., br. 11, 464–466; „Najnoviji Pirandellovi dramski radovi“, *Savremenik*, 22/1929., br. 11–12, 460.

²³ Usp. Zdravko Mužinić, „Književno nakladništvo u Splitu od 1882. do 1941.“, *Zadarska revija*, 39/1990., br. 4, 535.

²⁴ Originalni naslov: *Il figlio di due madri*. Bio je to prvi tom *Sabranih djela*, kojemu nisu slijedili drugi jer je akademik Bontempelli uskoro pao u nemilost fašističkog režima u Italiji.

²⁵ Pjesničke sastavke tim povodom ispjevali su Rikard Katalinić Jeretov, Danko Anđelinović, Ante Cettineo i Živko Vekarić (*Jadranska straža*, 13/1934., br. 11, 449, 465, 471 i 490).

²⁶ Ovu je bilješku vidio Vlatko Pavletić za vrijeme razgovora s Desnicom i zabilježio je u svojoj knjizi. Usp. Vlatko PAVLETIĆ, *Tajna radne sobe. Razgovori o književnom stvaranju*, Zagreb 1995., 72. U razgovoru se spominje i nacrt za *Proljeća Ivana Galeba* iz iste godine (*Isto*, 66). Pitamo se, što je izgubljeno u famoznom „koferu“? Zanimljivo je da Desnica koristi talijanski pojam *stesura* (*f*) kad govori o konceptu, prvoj verziji svoje proze: „(...) *stesura* kako, ne nalazeći točnog ekvivalenta za tu talijansku notarsku ili kancelističku riječ, familijarno nazivam moju žurajivu i ne

je izložbe i kazalište i komponira (spomenimo, 1935. je datirana i opera *Ero s onoga svijeta* Jakova Gotovca na libreto Milana Begovića).

Godinu dana kasnije, 1937. u Italiji je svečano obilježena stogodišnjica smrti Giacoma Leopardija, čemu će u *Savremeniku* biti posvećen čitav blok radova.²⁷ U to se vrijeme i Vladan Desnica okušava u prijevodima talijanskih pjesnika (1954. će u cetinjskom časopisu *Stvaranje* objaviti svoj prijevod Leopardijeve „Žuke“),²⁸ no najvažnija je vijest u kontekstu kulturnih transfera za tu godinu izdanje Croceovih *Eseja iz estetike* u njegovom prijevodu. Desničin prijatelj Vladimir Rismondo, koji je od 1927. živio u Splitu, bio je svjedok toga pothvata:

Desnica se za oznaku izdavačkog poduzeća poslužio imenom Kadmosa, i ovo je ime, koje je bilo ime prvog grčkog legendarnog kolonizatora u dalmatinskom primorju, trebalo da simbolizira iskonsku i intimnu povezanost Dalmacije s velikim žarištem civilizacije, kao što je veza s Croceovom filozofijom trebala da služi njemu koji je duboko poznao razvoj klasične i talijanske kulture u svima njihovima književnim i umjetničkim vidovima kao najprirodnija osnova za dalja poniranja u razvoje velike svjetske filozofske misli, u koje se Croce na svoj talijanski i tradicionalistički klasičan način bio uključio.²⁹

Esej „Čista intuicija i lirski karakter umjetnosti“, kojim se otvara zbirka, tekst je Croceova predavanja održanog u Heidelbergu 1908. Evidentno je da mladog Desnicu zaokuplja Croceova ideja da se o jeziku ne može razmišljati kao o sustavu izvan individualnog, kontingentnog i nepromjenjivog jezičnog čina pa tako estetski izraz ne može biti funkcija jezika, nego tek jedan od njegovih vidova postojanja, ali onaj na najvišem stupnju, kao savršen oblik koji ovjerava estetsku istinu, kao „predodžba“ onog skupa doživljaja koji predstavljaju intuiciju. Upravo se u tom predavanju radikalizira ovo Croceovo shvaćanje umjetnosti: on tvrdi da je izraz ostvarenje intuicije koja je „osjećaj“ predmeta, na temelju čega se može zamijetiti da mjesto nastanka umjetničkog djela nije u empirijskoj osobnosti umjetnika, nego u njegovoj „spontanoj i idealnoj“ osobnosti. Naime, umjetnost kao spoznaja prevladava metafizičku podvojenost duh/materija zato što poznaje dinamične sile realnog, a ne inertnog, nepokretnog. Desničin je prijevod točan i tečan i mnogo je bolji od Vitezičinog prevoditeljskog pristupa Croceovu originalu. Desnica navodi pojmove pisane grčkim alfabetom

briznu prvu verziju“ (*Isto*). Koliko je talijanski leksik bio uobičajen u svakodnevnom govoru u toj, ali i drugim dalmatinskim građanskim obiteljima u to vrijeme, svjedoče pisma Boška Desnice nećaku Vladanu što ih je transkribirao i komentirao Drago Roksandić. Usp. Drago ROKSANDIĆ, „Boško Desnica – Vladanu Desnici. Izbor pisama iz Osobne ostavštine (1933.–1938.) Vladana Desnice“, *Ljetopis Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta“*, 20/2015., 370–401.

²⁷ O Leopardiju pišu Nizeteo i Delorko, uz Mirka Deanovića i Alberta Halera. Prevoditelj Leopardijeve kronike s talijanskog bio je mladi Ivan Goran Kovačić.

²⁸ O Desnici i talijanskoj kulturi usp. Sanja Roić, *Stranci. Portereti s margine granice i periferije*, Zagreb 2006., 120–143.

²⁹ Vladimir RISMONDO, „Sjećanje na Vladana Desnicu“, *Oblici i slova*, Split 1979., 211. Zbornik *Eseji iz estetike* sadrži još tri Croceova rada: „Umjetnost kao stvaranje i stvaranje kao činjenje“ (37–46), „Vanestetski pojam lijepoga i njegova upotreba u kritici“ (47–56) i „Književnost kao izraz društva“ (57–62). Ovitak je od kartona koji oponaša tkanje. Na primjerku iz Knjižnice Filozofskog fakulteta u Zagrebu je i olovkom ispisana cijena: „15 din.“ Ovi su eseji ponovno tiskani u opširnijim izdanjima 1969. u Beogradu te 2004. u Zagrebu. Pogovor zagrebačkom izdanju napisao je Milivoj Solar. Inače, Croceovu je *Estetiku* preveo Vinko Vitezica (Beograd, 1934.), a poslije je izašlo i zagrebačko izdanje, također u Vitezičinom prijevodu (1960.). Novo izdanje objavio je nakladnik Globus (Zagreb, 1990. i 1991.), u prijevodu Sanje Roić i s pogovorom Zlatka Posavca.

PREVODI I PREPJEVI		
<u>Franco Antonic:</u>	<u>Tjema sunca</u>	--- 35 stihova
<u>Luigi Cavalcani:</u>	<u>Salute</u>	--- 45 stihova
<u>Luigi Angelieri:</u>	<u>Sonni</u>	--- 34 stihova
<u>Ugo Boscato:</u>	<u>Grobovi</u>	--- 295 stihova
<u>Giuseppe Legarà:</u>	<u>Zakva ili svijet pastira</u>	--- 320 stihova
<u>A. S. Juffin:</u>	<u>Načelnik pisma Onegin /iz "Avg. Onj."/</u>	--- 79 stihova
<u>Giuseppe Carducci:</u>	<u>Na brdu Marije</u>	--- 48 stihova
"	<u>Na izvornim klitama</u>	--- 154 stihova
"	<u>Na staništu jednog nepovjerenog čovjeka</u>	--- 402 stihova
"	<u>Iskustvo</u>	--- 34 stihova
"	<u>Novi stih</u>	--- 34 stihova
<u>Carlo Bernini:</u>	<u>Načelnik pisma</u>	
	<u>/Anton - Galileo - Tako odisej i mi -</u>	
	<u>To protivljenje snova - Posljedni pjevak -</u>	
	<u>Stih - U tisućlje - Mi korakovali na Zemlji</u>	
	<u>Veserica - Akvarel - Radnici - U ovom</u>	
	<u>svetom mjestu</u>	--- 151 stih
		ukupno: 1144

Sl. 2. Leopardi i Croce nisu bili jedini talijanski književnici čija je djela prevodio Vladan Desnica. Popis prijevoda i prepjeva sačuvan u Desničinoj osobnoj ostavštini.

i citate na francuskom, ali ne unosi, po mom mišljenju, poželjne prevoditeljske bilješke. Croceovi su radovi tih godina prevedeni u *Savremeniku* i u *Hrvatskoj reviji*, ali je još ranije posredovanjem Bogdana Radice izravno iz Rima, u *Novoj Evropi* u razdoblju između 1927. i 1934. preveden i objavljen niz njegovih „etičko-političkih“ eseja.³⁰

Antun Nizeteo prvi je u nas 1935. upozorio na Tršćanina Itala Sveva, vjerojatno zahvaljujući svom boravku u Parizu koncem 1920-ih godina, gdje se družio i s Radicom, pa će

³⁰ Biljana ANDONOVSKA, „Pregled 'Književnog pregleda' i 'novo' u *Novoj Evropi*“, *Nova Evropa 1920–1941. Zbornik radova* (ur. Marko Nedić i Vesna Matović), Beograd 2010., 498. Većinu Croceovih radova preveo je Bogdan Radica, jedan rad je preveden iz rukopisa (prev. J. T., Josip Torbarina?), a jedan s engleskog jezika. U *Novoj Evropi* je o prijevodu Croceove *Estetike* objavljene 1934. u Beogradu pisao Albert Haler. Usp. Albert HALER, „Povodom prevoda Kročeve 'Estetike' (Benedeto Kroče: 'Estetika'. Preveo dr. Dinko Vitezica Beograd. 'Kosmos' 1934.)“, *Nova Evropa*, 15/1934., knj. 27, br. 10, 394–400. Haler spominje da je Croce gotovo nepoznat u nas te da je jedan hrvatski sveučilišni profesor za njega rekao da je varalica i da bi ga trebalo zatvoriti zbog zavodjenja naivnih (*sic!*). Haler opširno prikazuje teze iz *Estetike*, a na samom se kraju recenzije osvrće na prijevod Trogirana Vinka Vitezice, za koji smatra da je „ispravan, osim izvjesnih grešaka koje su neizbježive pri tako teškom pothvatu“ (*Isto*, 400). U bloku posvećenom obljetnici Leopardijeve smrti u *Hrvatskoj reviji* (10/1937., br. 11, 586–587) Albert Haler prenosi, obilato citirajući, Croceove stavove o Leopardijevoj poeziji. U *Savremeniku* su objavljena dva Croceova rada „Internacionalna pravednost“ (27/1939., br. 7–8, 695–698, preveo P. D.) i „Dvije svjetovne nauke: estetika i ekonomija“ (29/1940., br. 3, 138–141, preveo B. J.) te autorski prilog potpisan istim inicijalima B. J., „Benedetto Croce, sedamdesetogodišnjak“ (29/1940., br. 3, 141–142).

i prevesti njegov roman *Senilità (Mlada starost)*.³¹ Zajedno s Olinkom Delorkom uredio je najznačajniji pjesnički zbornik toga vremena, *Talijanska lirika* (1939.), u kojem su od prevoditelja iz splitskog kruga sudjelovali, uz urednike,³² i Milan Begović (Palazzeschi), Čerina (Soffici), Ilijić (Leopardi), Lozovina (Guinizelli, Foscolo), Miličić (Leopardi), Nazor (Guinizelli, Petrarca, Buonarroti, Beccadelli, Alfieri, Foscolo, Leopardi, Carducci, Stecchetti, Pascoli, D'Annunzio, Gozzano, Saba, Corazzini), Petravić (Leopardi, Carducci, Negri) i Tresić Pavičić (Petrarca). Za zagrebačku ediciju „Knjižnica dobrih romana“ prevodio je s engleskog, francuskog i talijanskog Splićanin Vojmil Rabadan, koji je u tom razdoblju, posebice u društvu sv. Jeronima, bio aktivan i kao dramaturg.

Split 6. travnja 1941. bombardiraju Talijani, nakon čega je u gradu uspostavljena vlast NDH. Već od konca 1930-ih godina evidentan je u časopisima i prijevodnoj književnosti privilegirani položaj talijanske i njemačke kulture, a u to je vrijeme ostvaren znatan broj uzajamno prevedenih književnih djela. Ukinuto *Novo doba* zamijenio je *San Marco* (do tada zadarski list), koji izlazi u dvojezičnom izdanju, a nakon sedam mjeseci zamijenit će ga *Il popolo di Spalato*. U *San Marcu* se ismijava hrvatski jezik, a kulturni prilozi su na prilično niskoj razini. Glazbene novosti uglavnom donose vijesti o izvredbi talijanskih opera u Splitu, a spominje se uspjeh Paraćeve *Adelove pjesme* u Zagrebu, kao i njegovo uglazbljivanje talijanskih pjesnika.³³ U zagrebačkoj periodici su u to vrijeme učestale vijesti o odjecima Budakove proze, pa čak i lirike Marka Čovića, Budakova tajnika, a u Zagrebu izlazi i drugo izdanje Šegvićeve knjižice na talijanskom o gotskom porijeklu Hrvata. Split je okupiran: 10. lipnja 1942. uništena je sinagoga, redaju se ulični atentati, mučenja u zatvorima, vješanja mladih antifašista, ali grad nije pokoren. Već od 1941. djeluju ilegalna glasila pokreta otpora, a od proljeća 1942. sve se više mladih priključuje partizanskim odredima u neposrednom zaleđu.

O tom vremenu svjedoči jedna zaboravljena, prikladno patetična pjesnička zbirka objavljena 1944. u Bariju, gdje se nalazila partizanska baza. Napisao ju je Hvaranin Josip Sibe Miličić, pjesnik, novelist i prevoditelj Carduccija i Leopardija. Po povratku iz Švicarske, gdje je nakon kapitulacije kao jugoslavenski konzul u Rotterdamu bio interniran s ostalim diplomatima, uspijeva se iz Beograda prebaciti do rodnog sela Brusja. Uskoro se odaziva partizanskom pozivu da kao poliglot i tumač prijeđe u Split. U predgovoru zbirci *Deset pjesama o partizanima* datiranom „april 1944.“ piše:

Odlučniji omladinci ostavljali su Split i dizali se padinama i stijenjem Kozjaka i Mosora, napuštali svoje kuće i porodice pa odlazili u junačku borbu sa puškom u ruci, iako je prije toga nisu nikada u njoj imali. Odozgo, za velikih savezničkih pobjeda (...) javljahu krije-

³¹ U nakladi Knjižare Zabavne biblioteke, Zagreb 1935.

³² U Nizeteovom prijevodu su objavljeni sastavci ovih pjesnika: Lorenzo de' Medici, Angelo Poliziano, Michelangelo Buonarroti, Torquato Tasso, Ottavio Rinuccini, Giuseppe Parini, Ugo Foscolo, Giacomo Leopardi, Gabriele D'Annunzio, Angiolo Silvio Novaro, Filippo Tommaso Marinetti, Vincenzo Cardarelli, Giuseppe Ungaretti i Eugenio Montale, a u Delorkovu prijevodu: Cino da Pistoia, Francesco Petrarca, Lorenzo de' Medici, Matteo Maria Boiardo, Lodovico Ariosto, Gaspara Stampa, Torquato Tasso, Vincenzo Monti, Ugo Foscolo, Giosue Carducci, Giovanni Pascoli, Corrado Govoni, Sergio Corazzini i Giuseppe Ungaretti.

³³ *San Marco* (Split), 1/1941., br. 57, 7.

sovima svima nama koji smo ostali u Splitu, da oni za nas bdiju (...). U tim danima ja bih stajao na Mejama i gledao kako trepere svjetlosti navještenja na našim golim planinama.³⁴

U pjesmi *Sa Mosora* očaran je ljepotom prizora: „Pod sobom gledam more i otoke, / Plodna naselja sve do Trogira, / I dalje...// Ovo je, sigurno, najljepši kraj Svemira. / Poljica, Solin, Split, pa svih sedam Kaštela.“ Rat ostavlja strašan trag: „Međutim, / Ovdje me svaki kam, put i selo potsjeća / Na strašne potoke krvi što je ovud protekla. (...) Kroz vijekove / Iz njegovog grožđa nije toliko iscijeđeno vina!“³⁵

Miličić se iz Barija nije vratio, a o njegovoj su sudbini kružile razne glasine i pretpostavke. Nakon duljeg istraživanja došla sam do arhivskog zapisa o njegovoj smrti: jedan je od 1288 boraca poginulih, stradalih ili umrlih i sahranjenih u Južnoj Italiji u kosturnici u Barletti (1970.)³⁶ i Sibe Miličić, umro 20. kolovoza 1944.³⁷

Nakon 1945., kada je riječ o kulturnim transferima, kao da se povijest ponavlja: o danima u Splitu svjedočenja su različita, ovisno o ideološkim pozicijama, a slično kao i 1918., ali sada iz drugih razloga, prevladavaju prijevodi s ruskog i drugih slavenskih jezika: *Kako se kalio čelik* Ostrovske, *Smeđi opium* Alekseja Tolstoja, *Lupež iz Amsterdama* Jurija Valdena i dr. No, kao što je poznato, već nakon 1948. i ta se situacija u kulturi radikalno mijenja.

Naposljetku, kakav se preliminarni zaključak može donijeti o kulturnim transferima u Splitu između 1918. i 1945.? Povijesne promjene u svijetu i u jadranskom okruženju donosile su i promjenu odnosa splitske kulture prema pojedinim stranim kulturama. Najpoznatija i najprisutnija strana kultura, dijelom i zbog svoje autohtonosti u Dalmaciji je bila, nesumnjivo, talijanska, no, s druge strane, valja upozoriti na neprekinute iredentističke pretenzije sa zapadne obale Jadrana. Službeni jezik pokrajine do 1918., talijanski je sa svojim svakodnevnim leksemima ušao u lokalni čakavski dijalekt, koji mu je podario specifične karakteristike. Splitski gimnazijalci čitaju i znaju talijanski (njihovi su profesori studirali u Beču, Grazu ili u Italiji), u knjižari Morpurgo listaju, a u Gradskoj knjižnici posuđuju knjige, a putnici iz Italije donose vijesti o tamošnjoj kulturi, časopisima, knjigama, novim autorima i poetikama. Gotovo svi intelektualci djelatni u Splitu između dva rata prevode književne radove talijanskih autora za časopise, novine ili izdavače. Neki među njima aktivno pridonose stvaranju jadranske orijentacije u zemlji. Brojni su Dalmatinci (Sasso, Ilijić, Lozovina, poslije rata i sam Desnica) prevodili Foscolove *Grobove*, gdje se grobovi velikana ukazuju kao temelj budućeg nacionalnog jedinstva. I knjiga za mladež *Srce* Edmonda De Amicisa isticala je potrebu suživota različitosti u zajedništvu ujedinjene Italije, čemu je najveći doprinos dalo nacionalno školstvo pa je opravdana, u tom duhu učinjena, naivna domestikacija iz pera hvarskog Doljanina učite-

³⁴ Josip MILIČIĆ, *Deset pjesama o partizanima*, Bari 1944.

³⁵ *Isto*, 11. Pjesme su u slobodnom stihu.

³⁶ Usp. <http://www.barlettaviva.it/notizie/anche-barletta-ricorda-i-partigiani-jugoslavi/>.

³⁷ U Arhivu Crne Gore u Podgorici, u ostavštini Jovana Vujoševića, koji je u Južnoj Italiji prikupljao podatke o jugoslavenskim partizanima, u kutiji br. 11, na popisu pod brojem 143, piše: „Josip (Josipa) Miličić / Brusje (Hvar) 1883. / 20. VIII 1944. / Savezna popisna komisija red. br. A – 27 / borac XXVI divizije / umro.“ Miličić je bio rođen u Brusju 1886., no prema svim ostalim podacima nema dvojbe da je riječ upravo o njemu. Podatak je u Arhivu pronašla i prenijela mi ga mr. sc. Olivera Popović, kojoj ovdje srdačno zahvaljujem.

lja Petra Kuničića (izašla u četvrtom izdanju 1928.). Talijanska poezija (Dante, Leopardi, Carducci, Pascoli) pomagala je splitskim gimnazijalcima početkom 1920-ih godina izgraditi odnose spram ženskog spola, pri čemu je zanimljivo da su zaobilazili Petrarku i „nisu trpjeli“ odveć sofisticiranog D'Annunzija.³⁸ Kasnije je jedan od njih, Bogdan Radica, i po rodbinskoj liniji, postao veliki zagovornik Guglielma Ferrera, inače Lombrosova zeta i kozmopolita, povjesničara i spisatelja neprihvaćenog u talijanskim sveučilišnim krugovima, djelatnog u ženevskom egzilu (*Colloqui con G. Ferrero*, 1939.),³⁹ ali je također prevodio i posredovao mišljenje Benedetta Crocea, ponajviše na stranicama zagrebačke *Nove Evrope*, od 1927. do 1934. Mladi je Vladan Desnica također zaokupljen Croceom dok skicira prve zapise svoje proze: u splitski, a time hrvatski i jugoslavenski kulturni krug posreduje vlastitim marom prevedene, tiskane i ukoričene Croceove eseje (*Eseji iz estetike*, 1938.). Taj će filozof, povjesničar i književni kritičar obilježiti duhovni život Italije sve do pedesetih godina 20. stoljeća, a bit će i predsjednik međunarodnog PEN-centra od 1949. do 1952. Već su 1935. u Zagrebu tiskane dvije knjige socijalista i antifašista Ignazija Silonea, *Fašizam* i *Fontamara*,⁴⁰ a njegov će roman *Kruh i vino* Desnica prevesti i objaviti u Zagrebu 1952.

Razdoblju fašizma – talijanski je nagoviješten već 1920., službeno uveden 1922., slomljen 8. rujna 1943. – slijedio je utjecaj njemačkog nacizma u NDH. Osim već spomenutog dominantnog položaja talijanske i njemačke kulture u časopisima i prijevodnoj književnosti, valja naglasiti da se i hrvatski autori prevode na talijanski. Također, još za trajanja rata, jedna pjesnička zbirka na hrvatskom tiskana je na oslobođenoj teritoriji u Italiji. Nakon 1945., slično kao i 1918., opet prevladavaju prijevodi s ruskog i drugih slavenskih jezika.

Prevoditeljski i kulturološki odabiri pripadnika splitskog kulturnog kruga, jezično i tematski obilježenog jakom lokalnom notom, bili su određeni osobnim intelektualnim afinitetima, ideološkim orijentacijama te biografskim koordinatama. U prvu grupu, uz brojne intelektualce rođenjem ili boravkom Splitske, pripada Vladan Desnica sa svojim zanimljivim autorskim prevoditeljskim projektom tiskanim u Splitu. Transferi u kojima su posredovali kao autori ili prevoditelji pridonijeli su konstrukciji specifične kulturne klime ne samo u gradu, nego i u cijeloj zemlji, a istodobno i konstrukciji osobnih stvaralačkih poetika kojima je i splitska povijest i geografija utisnula svoj prepoznatljiv i dragocjen žig.

³⁸ B. RADICA, *Živjeti nedoživjeti*, knj. 1, 46.

³⁹ Ferrerova (1871. – 1942.) koncepcija povijesti bila je tragu neomomsenizma i neorenanizma; 1914. godine podržao je sudjelovanje Italije u ratu, kasnije bio oštar protivnik fašima. Na str. 2 navedene Radičine knjige *Colloqui* zapisano je: „I *Colloqui con Guglielmo Ferrero* sono stati scritti per il libro di B Raditza: *Susreti s Evropom* (Incontri coll'Europa), che sarà pubblicato dalla Casa editrice Geca Kon 'Kosmos' – di Belgrado.“ („Razgovori s Guglielmom Ferrerom bili su napisani za knjigu B. Raditze: *Susreti s Evropom*, koja će biti objavljena kod izdavačke kuće Gece Kona 'Kosmos' iz Beograda.“ Prev. S. R.)

⁴⁰ *Fašizam* je preveo Milan Durman, a *Fontamaru* Splitsčanin Ante Jureša. O Desničinom prijevodu *Kruha i vina* usp. Sanja Roć, „Dva prijevoda jedne knjige: Ignazio Silone, *Hleb i vino* / *Kruh i vino*“, *U čast Pera Jakobsena* (ur. Dejan Ajdačić i Persida Lazarević Di Đakomo), Beograd 2010., 397–406.

MEMBERS OF THE SPLIT CULTURAL CIRCLE AS TRANSLATORS AND MEDIATORS OF CULTURAL TRANSFERS (1918–1945)

Although they did not always publish their works and translations in Split-based publications, the following authors can be considered members of the Split cultural circle in the period from 1918 to 1945: Frano Alfirević, Milan Begović, Niko Bartulović, Ante Cettineo, Vladimir Čerina, Vinko Lozovina, Stjepko Ilijić, Petar Kuničić, Josip Sibe Miličić, Vladimir Nazor, Antun Nizeteo, Bogdan Radica, Jakša Ravlić, Vladimir Rismondo, Kerubin Šegvić, Tin Ujević, Verka Škurla Ilijić, and some other authors and cultural mediators. All of them were well-versed in foreign cultures and they translated from different languages, and very commonly from Italian, which made them active mediators in contemporary cultural transfers. The cultural transfers mediated by the members of the Split cultural circle in the interwar period contributed to the making of a very specific cultural climate in the town and in the country, while simultaneously shaping the poetics of individual authors which were in turn also shaped by the history and geography of Split. The paper examines the relationship of these people who were born or resided in Split (including Vladan Desnica) towards the Italian culture and other cultures. The paper focuses on the choices, modalities and results of their work, on the reception of the translations and their influence in Split as well in the broader Croatian context in the period from 1918 to 1945.

Key words: cultural transfers, translation, Split cultural circle between the two World Wars

Izvori i literatura

Hrvatska revija (Zagreb), 1928. – 1945.

Jadranska straža (Split), 1923. – 1941.

Nova Evropa (Zagreb), 1920. – 1941.

San Marco (Split), 1941.

Savremenik (Zagreb), 1918. – 1941.

Antifašistički Split. Ratna kronika 1941. – 1945. (ur. Marin Kuzmić i dr.), Split 2010.

Biljana ANDONOVSKA, „Pregled ‘Književnog pregleda’ i ‘novo’ u *Novoj Evropi*“, *Nova Evropa 1920–1941. Zbornik radova* (ur. Marko Nedić i Vesna Matović), Beograd 2010., 498.

Nedjeljka BALIĆ-NIŽIĆ, „Lingue e letteratura in contatto nel giornale spalatino ‘San Marco’ (Aprile – Novembre 1941)“, *Lingue e letterature in contatto* (ur. Bart van den Bossche, Marco Bastian- sen i Corinna Salvadori Loneran), sv. 1, Firenze 2002., 389–401.

Joško BARIĆ – Šimun JURIŠIĆ, *Splitsko iverje 1882–1941*, Split 1983.

Niko BARTULOVIĆ (ur.), *Jadranska antologija*, Split 1934.

Niko BARTULOVIĆ, *More u našoj književnosti*, Split 1927.

- Enzo BETTIZA, *Esilio*, Milano 1996.
- Rudolf BIČANIĆ, *Kako živi narod*, sv. 1: *Život u pasivnim krajevima*, Zagreb 1935.
- Ivan BOŠKOVIĆ, *Splitske teme*, Zagreb 2010.
- Benedetto CROCE, *Eseji iz estetike*, Split 1938.
- Albert HALER, „Povodom prevoda Kročeve ‘Estetike’ (Benedeto Kroče: ‘Estetika’. Preveo dr. Dinko Vitezica Beograd. ‘Kosmos’ 1934.)“, *Nova Evropa*, 15/1934., knj. 27, br. 10, 394–400.
- Alekandar JAKIR, „O nekim značajkama razvoja Splita u međuratnom razdoblju“, *Vladan Desnica i Split 1920. – 1945. Zbornik radova sa znanstvenog skupa Desničini susreti 2015.* (ur. Drago Rokсандić i Ivana Cvijović Javorina), Zagreb 2015., 13–26.
- Zdravka JELASKA MARIJAN, *Grad i ljudi: Split 1918.–1941.*, Zagreb 2009.
- Šimun JURIŠIĆ, „Iz splitske kazališne povijesti“, *Kulturna baština*, 7/1981., br. 11–12, 117–121.
- Duško KEČKEMET, *Bibliografija o Splitu*, Split 2008.
- Duško KEČKEMET, *Prošlost Splita*, Split 2002.
- Anatolij KUDRJAVCEV, *Vječni Split*, Split 1985.
- Vinko LOZOVINA, *Machiavelli i njegova politička nauka*, Zagreb 1928.
- Giovanni MARCOCCIA, *Spalato e la sua italianità*, Roma 1919.
- Giulio MENINI, *Passione adriatica*, Bologna 1925.
- Josip MILIČIĆ, *Deset pjesama o partizanima*, Bari 1944.
- Hrvoje MOROVIĆ, *Građa za bibliografiju splitske periodike*, Split 1968.
- Luciano MORPURGO, *Caccia all'uomo. Vita, sofferenze e beffe. Pagine di diario 1938–1944*, Roma 1946.
- Luciano MORPURGO, *Quando ero fanciullo*, Roma 1938.
- Zdravko MUŽINIĆ, „Književni život u Splitu između dva rata“, *Mogućnosti*, 12/1965., br. 1–2, 1271–1283.
- Zdravko MUŽINIĆ, „Književno nakladništvo u Splitu od 1882. do 1941.“, *Zadarska revija*, 39/1990., br. 4, 531–535.
- Zdravko MUŽINIĆ, „Neumorni književni pregalac Ante Petravić“, *Zadarska smotra*, 41/1992., br. 6, 17–23.
- Zdravko MUŽINIĆ, „O jeziku splitske pisane riječi nakon Prvoga svjetskog rata“, *Jezik*, 38/1990.–1991., br. 5, 145–150.
- Zdravko MUŽINIĆ, „Tragični splitski poletarac Branko Stanojević (1897.–1921.)“, *Hrvatska obzorja*, 5/1997., br. 2, 386–390.
- Vladimir NAZOR, *Sabrana djela*, sv. 3: *Prepjevi* (ur. Vida Flaker), Zagreb 1977., 199–206.
- Nova Evropa*, 8/1927., knjiga 15, br. 3–4.
- Grga NOVAK, *Povijest Splita*, 4 sv., Split 1978.
- Grga NOVAK, *Židovi u Splitu*, Split 1920.
- Vlatko PAVLETIĆ, *Tajna radne sobe. Razgovori o književnom stvaralaštvu*, Zagreb 1995.
- Ante PETRAVIĆ, *Četvrte studije i portreti*, Split 1923.
- Bogdan RADICA, *Agonija Evrope. Razgovori i susreti*, Zagreb 2006.
- Bogdan RADICA, *Agonija Evrope. Razgovori i susreti*, Beograd 1940.
- Bogdan RADICA, *Colloqui con Guglielmo Ferrero seguiti dalle grandi pagine*, Lugano 1939.
- Bogdan RADICA, *Vječni Split*, Zagreb 2002.
- Bogdan RADICA, *Živjeti nedoživjeti*, knj. 1: *Uspomene hrvatskog intelektualca kroz moralnu i ideološku krizu Zapada*, München – Barcelona, 1982.

Vladimir RIMONDO, *Oblici i slova*, Split 1979.

Sanja ROIĆ, „Dva prijevoda jedne knjige: Ignazio Silone, *Hleb i vino / Kruh i vino*“, *U čast Pera Jakobsena* (ur. Dejan Ajdačić i Persida Lazarević Di Đakomo), Beograd 2010., 397–406.

Sanja ROIĆ, *Stranci. Portereti s margine granice i periferije*, Zagreb 2006.

Drago ROKSANDIĆ, „Boško Desnica – Vladanu Desnici. Izbor pisama iz Osobne ostavštine (1933.–1938.) Vladana Desnice“, *Ljetopis Srpskog kulturnog društva „Prosvjeta“*, 20/2015., 370–401.

Cherubino SEGVIC, *I Croati – la loro missione storica*, Roma 1941.

Kerubin ŠEGVIĆ, *Le origini gotiche dei Croati*, Zagreb 1941.

Oskar TARTAGLIA, *Veleizdajnik (Moje uspomene iz borbe protiv crno-žutog orla)*, Zagreb – Split 1928.

Marko UVODIĆ, *Libar odabranih proza* (prir. Zdravko Mužinić), Šibenik 1973.

Josip UŽAREVIĆ, „U potrazi za književnim transferom“, *Transfer. Zbornik radova o transferima u kulturi* (ur. Jasmina Vojvodić), Zagreb 2012., 55–63.

Mirko ŽEŽELJ, *Veliki Tin*, Zagreb 1976.